
Az Emberi Jogok Európai Bíróságára és más nemzetközi intézményekre való hivatkozás az Alkotmánybíróságon és a Nemzetközi Büntetőbíróságon: hasonlóságok és különbségek

Kovács Péter*

---

1. Bevezetés

Bragyova András és közöttem számos különbség van, ezek közül az egyik legjellemzőbb a jubilánst közismerten jellemző elvont gondolkodás, és különösen a jogi-logikai absztrakciók iránti fogékonyság és azok továbbfonásának kedvtelése és művelése, amihez – bevallom – én sohasem tudtam igazán közel kerülni. Az én terrénomom mindig is a „gyakorlati nemzetközi jog” (*droit international appliqué / international law in practice*) volt, ami viszont – megítélésem szerint – ötöle esett távol.

Ezt nyilvánvalóan a jelen kötet szerkesztői is tudják, és ennek tudatában, sőt ennek dacára invitáltak arra, hogy a *Liber Amicorum* egyik tanulmányának szerzőjeként köszöntsem az ünnepeltet, Bragyova Andrást.

Így kellett egy olyan témát találni, ami bizonyos szempontból mégiscsak közös metszete pályafutásunknak, ez pedig az Emberi Jogok Európai Bíróságára és más nemzetközi intézményekre való hivatkozás értelme.

2. A strasbourgi joggyakorlatra való hivatkozás értelme, előnyei és nehézségei az Alkotmánybíróságon

A megkerülhetetlen kiindulópont mi is lehetne más, mint a rendszerváltozással megújított Alkotmány 7. cikke¹ és a jelenlegi Alaptörvény Q. cikke². Bár a

---

* A Nemzetközi Büntetőbíróság bírása, egyetemi tanár, kutatóprofesszor, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar. A tanulmányt a szerző kutatói minőségében készítette, és az nem tekinthető a Nemzetközi Büntetőbíróság hivatalos álláspontjának.

¹ Alkotmány 7. § (1) bek: „A Magyar Köztársaság jogrendszere elfogadja a nemzetközi jog általánosan

nemzetközi jog és a belső jog kapcsolatára nézve ez csak olyan fogódzót nyújtott, illetve nyújt, amely voltaképpen az Alkotmánybíróság számtalan döntése nyomán nyerte el tényleges tartalmát, ugyanakkor a nemzetközi bírói döntések figyelembevételét illetően talán mégsem ad mindenki számára egyből látható segítséget.³

Az alkotmányjogászok jelentős része, az Alkotmánybíróság első tizenöt évének gyakorlata alapján szeretett abból kiindulni, hogy mivel a nemzetközi szerződések úgymond a legkisebb közös nevező elve alapján kerülnek elfogadásra (azaz mi az a minimum, amit a szuverenitásukra többnyire féltékenyen őrködő államok még éppen el tudnak fogadni), ezért a nemzetközi szabályozás szerintük szükségképpen alatta marad annak, amit a rendszerváltozás hazai alkotmánya tartalmazott, és amit az Alkotmánybíróság az ún. morális értelmezéssel vagy közismertebb elnevezéssel az aktivista korszakában kibontott az írott szabályokból.

A jubilánssal egyszerre történt alkotmánybíróvá választásom után meglehetősen hamar megkaptam az alkotmánybíróági blogirodalom egyik művelőjétől⁴ azt a kritikát, hogy úgymond látható, hogy határozottan *hígítanám* az alkotmánybíróági joggyakorlatát a strasbourgi joggyakorlatra való gyakori hivatkozásaimmal, és ezt az illető aggodalomra okot adónak tekintette.

Valóban hígítás volt ez? Ez volt a veszély?

Mindazok számára, akik a nemzetközi bíróságok ún. evolutív joggyakorlatát közelebből vagy távolabbról követik, azok látják, hogy elméletileg sem igazolható, és immár tapasztalatilag sem áll, hogy a nemzeti alkotmánybíróági gyakorlat mindig és szükségképpen magasabb alapjogi védelmi szintet garantálna, mint amit az Emberi Jogok Európai Bírósága megkövetel az Emberi jogok európai egyezménye alapján, aminek, mint ránézésre is nyilvánvaló, számos cikke csaknem szó szerint azonos a hazai alkotmányéval.

Magam is több tanulmányt szenteltem e kérdésnek⁵, felfogásom talán tükröződött több, előadó bíróként jegyzett alkotmánybíróági határozatban⁶, de itt

elismert szabályait, biztosítja továbbá a vállalt nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog összhangját.”

² Alaptörvény Q) cikk (1) bek.: „Magyarország a béke és a biztonság megteremtése és megőrzése, valamint az emberiség fenntartható fejlődése érdekében együttműködésre törekszik a világ valamennyi népével és országával. (2) Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját. (3) Magyarország elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait. A nemzetközi jog más forrásai jogszabályban történő kihirdetésükkel válnak a magyar jogrendszer részévé.”

³ A nemzetközi jog és a belső jog igen terjedelmes hazai irodalmából lásd erre a legfrissebbek közül: Molnár Tamás: *A nemzetközi jog és a magyar jog viszonya*, <https://ijoten.hu/szocikk/a-nemzetkozi-jog-es-a-magyar-jog-viszonya>

⁴ Emlékezetem szerint ez Hanák András volt vagy az Élet- és Irodalomban vagy a Galamuson közölt írásában. (Sajnos, most már nem sikerült internetes kereséssel ezt beazonosítanom.)

⁵ Kovács Péter: A strasbourgi joggyakorlat fordulatai és az alkotmánybíróóság: a meglepetés ritka, de bevállalható és bevállalandó kockázata, in: *Suum cuique: Ünnepi tanulmányok Paczolay Péter 60. születésnapja tiszteletére.* (szerk.: Fejes Zsuzsanna – Török Bernát), Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2016, 549–571. o.; Uő.: A nemzetközi jog és a belső jog szimbiózisa az új Büntető Törvénykönyvben? in: *Ünnepi kötet Dr. Bodnár László egyetemi tanár 70. születésnapjára.* (szerk.: Blutman László – Homoki-Nagy Mária), Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2014, 337–356. o.; Uő.: International Law in the Recent Jurisprudence of the Hungarian Constitutional Court:

most jóval fontosabb azt áttekinteni, hogy magának a jubilánsnak ugyanerről a kérdésről milyenek a nézetei.

A jubiláns erről a kérdésről vallott elvi álláspontját legösszefüggőbben talán az általam előadóbíróként jegyzett az ún. „bíróági ügyáthelyezések ügyében” hozott egyik alkotmánybíróági határozathoz csatolt párhuzamos indoklásában fejtette ki, amelynek legfontosabb eleme – szerintem – az első és a másodfokú alkotmányellenesség fogalmának bevezetési kísérlete a magyar alkotmánybíróági szóhasználatba.

A fejtegetések elválaszthatatlanok attól, hogy a határozat, részben követve az indítványozó, Baka András akkori legfelső bíróági elnök indítványában foglaltakat, részben az előadó bíró saját meggyőződése okán is, a büntetőeljárásjogi reformcsomagot alkotmányba és nemzetközi jogi kötelezettségbe ütközőnek minősítette.

Bragyova András párhuzamos indoklása erre a következő formában tért vissza:

„A nemzetközi szerződésbe ütközés vizsgálata az Alkotmánybíróság különleges hatásköre. Különleges egyrészt, mert indítványozására csak szűk privilegizált kör jogosult [az Abtv. 21. § (3) bekezdése alapján]. Másrészt, mert nem közvetlenül az Alkotmányon alapul — ilyen hatáskört az Alkotmány 32/A. §-a külön nem ismer, ezért a törvény által az Alkotmánybíróság hatáskörébe utalt egyéb kérdésnek tekintendő —, de különleges azért is, mert a nemzetközi szerződésbe ütközés másodfokú alkotmányellenesség: a nemzetközi szerződéssel ellentétes norma magában véve nem alkotmányellenes. Alkotmányellenessé az teszi, hogy az Alkotmány 7. § (1) bekezdésében foglalt pacta sunt servanda alkotmányos szabályát sérti, amely előírja a nemzetközi szerződések tiszteletben tartását. Itt tehát nincs materiális alkotmányellenesség: az alkotmányellenesség oka, hogy az Alkotmány tilalma ellenére egy norma ellentétes valamely érvényes nemzetközi szerződéssel (vagyis a szerződés normájával), de nincs tartalmi ellentétben az Alkotmánnyal. Az alkotmányellenesség tehát másodfokú, abban az értelemben, hogy két tartalmában nem alkotmányellenes norma összeütközése vezet az alkotmányellenességhez. Ilyen eset leggyakrabban a

---

Opening of a New Tendency? in: *Judgments of the European Court of Human Rights: Effects and Implementation*. (ed.: Anja, Seibert-Föhr– Mark, E Villiger), Nomos, Baden-Baden, 2014, 251–266. pp.; UÓ.: Les références à la jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme dans la pratique de la Cour Constitutionnelle hongroise, in: *Annuaire International de Justice Constitutionnelle : XXIX*. (éd.: Philippe, Xavier), 2013. Economica, Presses Universitaires d'Aix-Marseille, Paris, 2014. 313–325.; UÓ.: Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéletére való hivatkozás újabb formulái és technikái a magyar Alkotmánybíróság, valamint néhány más európai alkotmánybíróóság mai gyakorlatában, *Alkotmánybíróági Szemle*, 2013/2., 73–85. o.; UÓ.: La collision d'une norme constitutionnelle et du droit international dans la pratique de la Cour Constitutionnelle hongroise, *Miskolc Journal of International Law*, 2010. 7/1., 14–23.; La collision d'une norme constitutionnelle et du droit international dans la pratique de la Cour Constitutionnelle hongroise, *Jahrbuch für Ostrecht*, 2009. 50/2., 329–337.; UÓ.: *Valami ketyeg alattunk...: Nemzetközi jogi kötelezettségeink és belső jogi szabályozásunk egyes kirívó ellentmondásairól*, in: *Ünnepi tanulmányok Holló András 60. születésnapjára*. (szerk.: Bragyova András), Bíbor Kiadó, Miskolc, 2003, 245–277. o.

⁶ Ezek közül a legfontosabbak az ún. „bíróági ügyáthelyezések” ügyében született határozatok, azaz a 166/2011. (XII. 20.) AB határozat és a 36/2013. (XII. 5.) AB határozat.

jogforrási hierarchia megsértésekor fordul elő [12/2011. (III. 23.) AB határozat, ABK 2011. március, 187, 190.; 37/2006. (IX. 20.) AB határozat, ABH 2006, 480, 485.].

(....)

Az Egyezmény több szempontból is sajátos nemzetközi szerződés, elsősorban azért, mert anyagi jogi szabályai nagyrészt alkotmányjogi tárgyúak [pl.: 1/2011. (I. 14.) AB határozat ABK 2011. január, 3, 7.; 4/1997. (I. 22.) AB határozat, ABH 1997, 41, 48-54.]. Az Egyezménybe ütköző normák tipikusan emiatt közvetlenül — tehát nem másodfokúan — is alkotmányellenesek. Ha egy norma alkotmányellenes, legtöbbször az Egyezménybe is ütközik és megfordítva: az Egyezménybe ütköző norma egyben alkotmányellenes. Az Alkotmánybíróságnak tehát el kell döntenie, a kétféle alkotmányjogi mérce közül melyikre alapozza érvelését. Ez esetünkben annál inkább szükséges, mert az indítványok — különösen a Legfelsőbb Bíróság elnökéé — egyszerre állítják a kifogásolt normák elsőfokú alkotmányellenességét és az Egyezménybe ütközését (utóbbit a Bíróság gyakorlatával bőven megerősítve). Az Alkotmánybíróság pedig kétszeres alkotmányellenességet nem ismerhet.

(...)

Ezekben az esetekben az Egyezmény alkotmányos státusa az alkotmányon alapul; ráadásul a Bíróság értelmezése ugyan fontos az Egyezmény, mint alkotmányos szabály értelmezésében és alkalmazásában, de szigorúan véve nem kötelező. Egyébként is, könnyen előfordulhat, hogy a nemzeti bíróságoknak a Bíróság által még el nem döntött értelmezési kérdésben kell állást foglalniuk.

Ennek következtében az Egyezmény tartalmi alkotmányjogi kérdésekben (az elsőfokú alkotmányellenesség kérdésében) nem köti az Alkotmánybíróságot. Ebből következik, hogy az Alkotmánybíróság alkotmányértelmezését és érvelését nem alapíthatja a Bíróság gyakorlatára; ez utóbbi fontos inspiráció az Alkotmány értelmezésében, de a Bíróság gyakorlata nem kötelező az Alkotmánybíróságra és nincs olyan döntésmeghatározó ereje, mint saját precedenseinek és alkotmányjogi érvkészletének. Az előbbi állítás nem tagadja az Egyezmény, és kivált a Bíróság joggyakorlatának kimagasló jelentőségét az Alkotmány értelmezésében. A Bíróság gyakorlatának figyelembevétele mindenképpen szükséges az alkotmányértelmezés helyességének ellenőrzéséhez. Ha az Alkotmánybíróság az Egyezményben szabályozott kérdésben a Bíróság értelmezési gyakorlatától eltérő alkotmányjogi következtetésre jut, feltétlenül újra meg kell fontolnia értelmezése eredményét (de nem kell feltétlenül mindenben követnie a Bíróság gyakorlatát). Az Egyezménytől és még inkább a Bíróság gyakorlatától különböző értelmezési eredmény tehát további kontrollt és ismételt megerősítést kíván, de követése alkotmányjogilag nem kötelező.”¹⁷

E hosszas idézet – az elsőfokú és másodfokú alkotmányellenesség doktrinális megkülönböztetésén túl – mindazonáltal egyértelműen állást foglal amellest, hogy

¹⁷ Bragyova András párhuzamos indoklása a 36/2013. (XII. 5.) AB határozathoz.

<http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/C89E70BD4E261A16C1257ADA00524D2F?OpenDocument>

az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélezési gyakorlatának nyomon követése nem mellőzhető az alkotmánybírósági határozatok készítése során.

Ugyanakkor megkerülhetetlen kérdés az, hogy ez a nyomon követés a külvilág számára látható módon történjék-e (azaz legyen-e nevesített hivatkozás a vonatkozó strasbourgi jogesetekre), vagy pedig hallgatólagosan, ahogyan az például a francia *Conseil Constitutionnel* joggyakorlatában sokáig érvényesült.

Azt hiszem, a jubiláns nézetei ezen a területen bizonyos változáson mentek keresztül, és ezt jól tükrözi a *Fundamentum* c. folyóiratban vele készített két interjú ugyanarra a kérdésre adott válaszainak érzékelhető különbsége: míg 2009-ben inkább szkeptikus volt a nevesített hivatkozásokat illetően, 2014-ben már egyértelműen kiállt e technika mellett.

2009-ben Sulyok Gábor kérdésére, ti. „*A strasbourgi döntésekre való túl gyakori hivatkozás véleménye szerint mivel magyarázható? Felesleges legitimálási kényszerrel, vagy egyéb megfontolásokkal?*”, azt válaszolta, hogy „Bár az ilyen hivatkozások funkcióját sem látom egészen világosan, nem jelenteném ki, hogy semmi értelmük nincs. Jelentőségük vélhetően abban áll, mint bármilyen összehasonlító elemzés vagy nemzetközi kitekintés jelentősége: érdekesebbé teszik az érvelést, és azzal, hogy támpontot nyújtanak az adott álláspont helyességének megítéléséhez, minimális mértékben kontrollfunkciókat is ellátnak. Mindez természetesen nem változtat azon, hogy a döntés felelősségét az eljáró bírónak vagy bíróságnak kell viselnie. E felelősség viselésébe azonban a rendelkezésre álló nemzetközi tapasztalatok megismerése és mérlegelése is beletartozik.”⁸

2014-ben viszont Halmi Gábor kérdésére, ti. „*Minek tudja be, hogy a 2012 előtti határozatokra, illetve a nemzetközi esetjogra, mindenekelőtt a strasbourgi gyakorlatra való hivatkozás, úgy tűnik, még mindig többséget élvez a testületben? (...)*” a válasz már a következő volt: „A korábbi határozatokra és a strasbourgi gyakorlatra hivatkozást következetesen két alkotmánybíró ellenzi, azzal, hogy a határozatokból el kell hagyni a hivatkozást (amúgy tanulmányozni szabad, sőt talán kell). Ez az álláspont szerintem önellentmondó: ha egy bíróság valamit figyelembe vett, ami valamiképpen befolyásolta a döntését, jól teszi, ha nem titkolja el. Az Alkotmánybíróság határozatainak indoklási kötelezettségét csak így teljesíti. Ráadásul nem kell szégyellnie, hogy tájékozódik. Azzal én is egyetértek, hogy a strasbourgi gyakorlat a magyar alkotmányjog értelmezésében nem lehet kötelező mérce, de fontos és nélkülözhetetlen forrás, főleg pedig az önkontroll része (mint ahogyan a külföldi alkotmánybíróságok állásfoglalásai is.) Az önkontrollon azt értem, hogy ha az Alkotmánybíróság el akar térni a strasbourgi gyakorlattól, alaposan meg kell indokolnia, miért tartja saját eltérő értelmezését jobbnak. A strasbourgi bírósággal szembeni ellenszenv forrása különben eszmei: az alkotmányos jogok univerzális igényének elvetése.”⁹

⁸ „Az emberi jogok nemzetközi védelmére ott lenne a legnagyobb szükség, ahol erre nincs lehetőség”, Bragyova András alkotmánybíróval Sulyok Gábor beszélget, *Fundamentum*, 1 (2009), 45. o. <http://fundamentum.hu/sites/default/files/09-1-04.pdf>

⁹ „A szakmai vita és érvelés esélye fennmaradt.” – Bragyova András alkotmánybíróval Halmi Gábor beszélget, *Fundamentum*, 1-2 (2014), 71. o. http://epa.oszk.hu/02300/02334/00064/pdf/EPA02334_fundamentum_14-1-2-4.pdf

Ez utóbbi tétellel teljes mértékben egyetértek. A végeredmény tekintetében pedig érdemi különbség¹⁰ már nem igazán van a jubiláns álláspontja és az én nézeteim között, ahogyan azok több alkotmánybíróági határozatban is megjelentek.¹¹

3. A más nemzetközi bíróságok ítéleteire való hivatkozás értelme, előnyei és nehézségei a Nemzetközi Büntetőbíróságon

Talán természetes, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróságon is menetrendszerűen felmerül a más nemzetközi bíróságok joggyakorlatára való hivatkozás kérdése. Úgy a bírók döntéseiben, mint a főügyészség, a védelem vagy az áldozati képviselők beadványaiban gyakran hívják fel a különböző emberi jogi bíróságok (azaz az Emberi Jogok Európai Bírósága, az Emberi Jogok Amerikai Bírósága, az Emberek és Népek Jogainak Afrikai Bírósága), a különböző nemzetközi büntetőtörvényszékek (a Volt Jugoszláv Területeken Elkövetett Bűncselekmények Nemzetközi Törvényszéke, a Ruandai Nemzetközi Törvényszék, utóduk, a Nemzetközi Büntető Ügyek Mechanizmusa) vagy vegyes büntető törvényszékek (a Sierra Leone-i Különleges Törvényszék, a Kambodzsai Bíróságok Különleges Kamarái stb.) és természetesen a Nemzetközi Bíróság különböző ítéleteit vagy egyéb döntéseit.

A hivatkozásokat megkönnyíti a Római Statútumnak az alkalmazandó jogot leíró cikke,¹² továbbá a büntetőeljárás garanciákat felsoroló cikke.¹³ Mindkettőnek a

¹⁰ Hiszen „*ha az Alkotmánybíróság el akar térni a strasbourggi gyakorlattól, alaposan meg kell indokolnia, miért tartja saját eltérő értelmezését jobbnak*” tetele inkább elvont zsinórmérték, egyfajta kategorikus imperatívusz, mintsem bátorítás vagy közvetlen fogódzó az eltéréshez.

¹¹ „Egyes alapjogok esetében az Alkotmány ugyanúgy fogalmazza meg az alapjog lényegi tartalmát, mint valamely nemzetközi szerződés (például a Polgári és politikai jogok egyezségokmánya és az Emberi jogok európai egyezménye). Ezekben az esetekben az Alkotmánybíróság által nyújtott alapjogvédelem szintje semmiképpen sem lehet alacsonyabb, mint a nemzetközi (jellemzően a strasbourggi Emberi Jogok Bírósága által kibontott) jogvédelem szintje. A *pacta sunt servanda* elvéből [Alkotmány 7. § (1) bekezdés, Alaptörvény Q) cikk (2)–(3) bekezdés] következően tehát az Alkotmánybíróságnak akkor is követnie kell a strasbourggi joggyakorlatot, az abban meghatározott alapjogvédelmi szintet, ha saját megelőző, »precedens-határozataiból« ez kényszerűen nem következne.” 61/2011. (VII. 13.) AB határozat.

„Abban az esetben, ha egy adott hazai jogszabály azonos tartalmú az Egyezményben, vagy annak valamelyik kiegészítő jegyzőkönyvében foglalt joggal, vagy ha e jog biztosítására irányuló kötelezettség teljesítését szolgálja, az Alaptörvény Q) cikkéből az is következik, hogy az Alkotmánybíróságnak tartózkodnia kell az adott jogszabály (vagy jogszabályi rendelkezés) olyan értelmezéséről, amelynek elkerülhetetlen következménye a vállalt nemzetközi jogi kötelezettség megsértése és Magyarország sorozatos elmarasztalása lenne a Bíróság előtt.” 36/2013. (XII. 5.) AB határozat.

¹² ICC 21. cikk, Alkalmazandó jog

1. A Bíróság a következőket alkalmazza:

(a) Elsősorban a jelen Statútumot, a Bűncselekmények Tényállási Elemeit, továbbá az Eljárási és Bizonyítási Szabályokat;

(b) Másodsorban, adott esetben, az ügyben alkalmazandó egyezményeket és a nemzetközi jog alapelveit és szabályait, ideértve a nemzetközi jognak a fegyveres konfliktusokra vonatkozó, általánosan elismert alapelveit;

(c) Ha az előbbiek nem lehetségesek, a Bíróság által a világ jogrendszereinek nemzeti szabályaiból

magyar szövegét a Római Statútum kihirdetésére irányuló törvényjavaslathoz (a 2016-ban a sikeres általános részi vita után – érthetetlen okból megállított¹⁴ – ún. Trócsányi-javaslathoz) mellékelt fordítás alapján közlöm).

levezetett általános jogelveket, ideértve, adott esetben, azoknak az Államoknak a nemzeti jogát, amelyek egyébként általában joghatósággal rendelkeznének a bűncselekmény tekintetében, ha ezek a jogelvek nem ellentétesek a jelen Statútummal, a nemzetközi joggal, továbbá a nemzetközileg elismert normákkal és követelményekkel.

2. A jogi alapelveket és más szabályokat a Bíróság úgy alkalmazhatja, ahogyan azokat korábbi döntéseiben értelmezte.

3. A jog jelen cikknek megfelelő alkalmazásának és értelmezésének összhangban kell állnia a nemzetközileg elismert emberi jogokkal, és nem lehet hátrányosan megkülönböztető a nemek 7. cikk 3. bekezdésében meghatározott szempontja, életkor, faj, bőrszín, nyelv, vallás vagy vallásos meggyőződés, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti, etnikai vagy társadalmi származás, vagyon, születés vagy egyéb helyzet szerint.”

¹³ ICC 66. cikk Az ártatlanság véelme

1. Mindenki ártatlannak tekintendő mindaddig, amíg bűnösségét a Bíróság előtt az alkalmazandó jogszabályok szerint nem állapítják meg.

2. A vádlott bűnösségének bizonyítása a főügyész terheli.

3. A vádlott elítéléséhez a Bíróságnak a vádlott bűnösségéről minden ésszerű kétséget kizáróan kell meggyőződnie.

67. cikk A vádlott jogai

1. A terhére rótt vádpontok vizsgálata során a vádlottnak joga van ahhoz, hogy ügyét a jelen Statútum rendelkezéseinek megfelelően, tisztességesen és pártatlanul, nyilvánosan tárgyalják, és a teljes fegyveregyenlőség elve alapján a következő minimális garanciákra jogosult:

(a) Haladéktalanul és részletesen ismertessék vele a terhére rótt vád jellegét, okát és tartalmát, olyan nyelven, amelyet tökéletesen ért és beszél;

(b) Rendelkezzék a védelme előkészítéséhez szükséges megfelelő idővel és lehetőségekkel, és szabadon, bizalmas körülmények között érintkezhesen választott védőjével;

(c) Indokolatlan késedelem nélkül hozzanak ítéletet;

(d) A 63. cikk 2. bekezdésének fenntartásával, jelen lehessen a tárgyaláson, védelmét személyesen, vagy az általa választott védő útján elláthassa, ha nincs jogi képviselője, oktassák ki az ehhez való jogáról, és mindenkor, amikor az igazságszolgáltatás érdeke azt kívánja, a Bíróság hivatalból rendeljen ki számára védőt, ingyenesen, ha nem rendelkezik megfelelő anyagi eszközökkel a védő megfizetéséhez;

(e) Kihallgassa vagy kihallgathassa a vád tanúit, és biztosítsa, hogy a védelem tanúi megjelenhessenek, és a vád tanúival azonos feltételek mellett kihallgassák őket. A vádlott jogosult továbbá mentő körülményeket felhozni, és a jelen Statútum szerint elfogadható más bizonyítékokat előterjeszteni;

(f) Ellenszolgáltatás nélkül képesített tolmács segítségét vehesse igénybe, és megkapja mindazon fordításokat, amelyeket a tisztességes eljárás követelményei szükségessé tesznek, ha a Bíróság eljárása, vagy a Bíróság előtt bemutatott dokumentumok olyan nyelvűek, amelyet a vádlott nem ért, és nem beszél tökéletesen;

(g) Ne kényszerítsék saját személye elleni vallomástételre vagy bűnösségének beismerésére, és megtagadhassa a vallomástételt, anélkül, hogy azt a bűnösség vagy ártatlanság megállapítása során figyelembe vennék;

(h) Védelmében – nem eskü alatti – szóbeli vagy írásbeli nyilatkozatot tegyen; és

(i) Ne alkalmazzák vele szemben a bizonyítás, és a bizonyítékok cáfolata terhének megfordítását.

2. A jelen Statútumban meghatározott minden más közlésen kívül, a főügyész, amint lehetséges, a védelem számára betekintést nyújt minden olyan bizonyítékba, amely a főügyész birtokában van, vagy rendelkezésére áll, és amely a főügyész szerint ártatlanságát bizonyítja vagy bizonyíthatja, bűnösségét enyhíti, illetve a vád bizonyítékainak hitelességét befolyásolhatja. A jelen bekezdés alkalmazása tekintetében felmerülő kétség esetén a Bíróság dönt.

¹⁴ Lásd erről a kérdésről: Kovács Péter: Miért nincs még kihirdetve a Római Statútum? Gondolatok a Római Statútum és az Alaptörvény összeegyeztethetőségének egyszerűségéről. *Állam- és Jogtudomány*, 2019, 60/1., 69–90. o.

A 21. cikk 3. bekezdésének „a nemzetközileg elismert emberi jogok”-ra történő utalása lett az, ami a római diplomáciai konferencia vitáinak e tekintetben tükröződő ellentmondásai ellenére¹⁵ segítséget nyújtott a nemzetközi emberi jogi bírósági joggyakorlat azon elemeinek átvételére, amelyek illeszkedtek a Római Statútumhoz.

Itt érdemes viszont felhívni a figyelmet arra, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútumának 21. cikke – eltérően a Nemzetközi Bíróság Statútumának 38. cikkétől – az „alkalmazandó jogot” nem mint a legfontosabb normákat exemplifikatíven kiemelve, hanem taxatíven, ráadásul hierarchikus rendszerben elhelyezve mutatja be.

A 21. cikk 3. bekezdésére támaszkodva a Nemzetközi Büntetőbíróságon az Emberi Jogok Európai Bíróságának, az Emberi Jogok Amerikai Bíróságának (és Bizottságának) és az Emberek és Népek Jogainak Afrikai Bíróságának (és Bizottságának) joggyakorlatára történt meglehetősen nagyszámú hivatkozás, úgy a vád, mint a védelem és az eljárás egyéb szereplői (az áldozati képviselők vagy az áldozatok kárpótlásával foglalkozó *Trust Fund for Victims*) részéről, és a bíróság kamarái vagy ezekre reagálva vagy *proprio motu* hivatkoztak e testületek joggyakorlatára – amennyiben azt szükségesnek tartották. A hivatkozások az esetek túlnyomó többségében az ügyek szerint nevesített formában történtek.¹⁶

Első ránézésre kézenfekvő lenne azt állítani, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróságon a bíró arra a nemzetközi emberi jogi bírósági gyakorlatra hivatkozik leginkább, amelyet legjobban ismer, azaz amelyben dolgozott, vagy amelynek gyakorlatát korábbi pályafutása során alkalmaznia kellett.

Valójában azonban nem a bíró vagy a kislétszámú jogi tanácsadói apparátus regionális háttere a meghatározó, hanem a kérdéses jog, illetve az adott jogi probléma jellege.¹⁷ Így bár az emberi jogi bírósági ítéletek képletes versenyében a strasbourgi hivatkozások valószínűleg egyértelműen aranyérmesek, de gyakran kiegészülnek ezek az amerikai és ahol van, az afrikai joggyakorlati hivatkozásokkal.

¹⁵ Lásd erről Kovács Péter: A Nemzetközi Büntetőbíróság hivatkozásai az Emberi Jogok Európai és Amerikai Bírósága joggyakorlatára, in: *Sapiens in sapientia. Ünnepi kötet Vókó György 70. születésnapja alkalmából.* (szerk.: Barabás A. Tünde – Belovics Ervin), Pázmány Press, Budapest, 2016., 63–76. o., különösen 66. o.

¹⁶ Kovács Péter: *A Nemzetközi Büntetőbíróság hivatkozásai (...)* 68–74. o.

¹⁷ Ezt a Vókó György emlékkönyvben írt tanulmányomban – ott konkrét példákat is bemutatva – a következőképpen próbáltam összefoglalni: „A hivatkozás mellett szól, ha 1) a szöveg azonos vagy nagyon közeli; vagy 2) ha még elegendő saját jogeset híján, kívánatosnak tűnik a másik bíróság gyakorlatának importálása; vagy 3) ha egy nagy spektrumú összehasonlító jogi áttekintés nem árthat; vagy 4) ha az áttekintés az ügy bonyolultságának megértéséhez szükséges; vagy 5) amikor indokoltan vagy indokolatlanul, a peres felek hivatkoznak a strasbourgi vagy az amerikai joggyakorlatra, ily módon feladva a labdát az ICC adott kamarájának.

A visszafogottság irányába mutat 1) ha tulajdonképpen nincs is szükség a hivatkozásra; vagy 2) ha eleve annyira különbözik a római statútum és az emberi jogi egyezmények cikkeinek a szövege, hogy a hivatkozás racionálisan fel sem merül; vagy 3) ha a római statútum és az emberi jogi egyezmények alapkonceptiója, belső logikája és funkciója merőben eltér; vagy 4) ha a hivatkozható ügy egyedi, elszigetelt vagy egy későbbi stabilizálódott joggyakorlat által túlhaladott.

Az más kérdés, hogy a hivatkozás vagy az arról való lemondás motivációja mennyire van explicit módon kifejtve magában a bírói döntésben.” Kovács Péter: *A Nemzetközi Büntetőbíróság hivatkozásai (...)* 67–68. o.

Egyes területeken pedig – mint amilyen az ún. kollektív kárpótlás kérdése – az amerikai emberi jogi bírósági joggyakorlat eleve jóval izmosabb, mint európai társa.

Az együttes, avagy párhuzamos hivatkozások rendszere azért *is* kívánatos, mivel így a Nemzetközi Büntetőbíróság univerzális elhivatottsága – amely elhivatottságot a tényleges részesi mívolt még nem érte el – a felületes olvasó előtt is jobban tükröződik, mintha csak a strasbourgi joggyakorlatra lennének hivatkozások. Az más kérdés, hogy a büntetőeljárás garanciákat illetően valójában nincsenek markáns különbségek sem a három regionális egyezmény, sem pedig a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya között.

Az emberi jogi bíróságok gyakorlatára való hivatkozások azonban – megítélésem szerint, mivel erről nincs hivatalos statisztika – volumenükben jelentősen elmaradnak a nemzetközi büntetőtörvényszékek gyakorlatára¹⁸ és természetesen a saját ICC „precedensekre” való hivatkozások mögött.

4. Zárás gyanánt...

Mint fentebb idéztem a jubilánstól, „a strasbourgi bírósággal szembeni ellenszenv forrása (...) eszmei: az alkotmányos jogok univerzális igényének elvetése”.

Ezt némileg átfogalmazva úgy is mondhatjuk, hogy a *regionális emberi jogi bíróságok jórészt egybevágó gyakorlatának követése és minimum standardként való felfogása az emberi jogok univerzális igényének felel meg.*

A regionális emberi jogi bírósági gyakorlat fokozott figyelembevételre az alkotmánybíróságokon, illetve az ilyen funkciót betöltő testületekben bevett gyakorlat, és az arra történő nevesített hivatkozás nem ritkaság. A nemzetközi bíróságokon és törvényszékeken, valamint a Nemzetközi Büntetőbíróságon ez hol a jog természetéből, hol az adott státútum rendelkezéseiből fakad. Miközben a Nemzetközi Büntetőbíróság – akárcsak a többi nemzetközi büntetőtörvényszék – a saját státútuma szerint jár el, arra törekszik, hogy ez a joggyakorlati autonómia az emberi jogok fényében is megállja a helyét.

Kedves András!

Bár már jóval korábbról ismertük egymást, sőt a Miskolci Egyetemen együtt tanítottunk nemzetközi jogot, de az Alkotmánybíróságon együtt eltöltött kilenc év végére, nem kis meglepetésre – már csak az akkori sajátos körülmények és a különös hangulat okán is –, azt hiszem, hogy viszonylag közel is kerültünk egymáshoz, és addigra nemcsak megszoktam, de értékeltém is stílusodat, fanyar humorodat és az olvasottságodat. Örülök, hogy olyan jól beszélgethettem Édesapáddal megválasztásunkkor. Boldog születésnapot!

---

¹⁸ Lásd erről Kovács Péter: *Jurisprudential Interactions in the First Judgements of the International Criminal Court, Iustum, Aequum, Salutare*, 1 (2014), 97–110. o.